

Anna Kozłowska

Zjawisko *home bias* w procesie integracji europejskiej

Słowa kluczowe: *home bias, integracja europejska, preferencje kraju pochodzenia*

Abstrakt: Celem artykułu jest wskazanie zależności między zjawiskiem *home bias* a procesem integracji europejskiej. W ciągu ostatnich dziesięcioleci integracja europejska ewoluowała od wspólnego rynku i unii celnej, do rynku wewnętrznego oraz unii gospodarczej i walutowej, w ramach której funkcjonuje wspólny pieniądź. Niniejsze opracowanie zwraca szczególną uwagę na rynek wewnętrzny ugrupowania, będący rdzeniem pierwszego filaru (obejmującego problematykę ekonomiczną i społeczną) Unii Europejskiej. Zauważa się, że mimo starań podejmowanych w celu dalszej integracji rynku wewnątrzunijnego, jego potencjał nie jest w pełni wykorzystany. Europejscy konsumenci, inwestorzy oraz pracownicy zdają się preferować produkty wyprodukowane na lokalnych rynkach oraz usługi świadczone przez lokalnych usługodawców, wolą inwestować w krajowe aktywa finansowe oraz nie są skłonni podejmować pracy poza granicami kraju ojczystego. Liczne działania ukierunkowane na eliminowanie występujących barier, które ograniczają swobodny przepływ towarów, osób, usług i kapitału w ugrupowaniu, nie przynoszą w rezultacie oczekiwanych efektów.

WPROWADZENIE

Już od ponad 20 lat wśród państw członkowskich Unii Europejskiej wdrażany jest program jednolitego rynku wewnętrznego. Chociaż działania zmierzające do utworzenia rynku wewnętrznego zostały zapisane w traktatach rzymskich z 1957 roku, realizację tych zamierzeń rozpoczęto dopiero pod koniec lat 80. XX wieku. Proces tworzenia jednolitego rynku wewnętrznego został formalnie zakończony 1 stycznia 1993 roku. Jednak w rzeczywistości tworzenie w pełni zintegrowanego rynku europejskiego jest procesem ciągłym i nadal podlega przekształceniom w celu pełnego zintegrowania rynków krajów Unii Europejskiej.

Integracja¹ jednolitego rynku Unii Europejskiej jest częścią szerszego procesu globalizacji i liberalizacji gospodarki światowej i polega na znoszeniu wszelkich barier w funkcjonowaniu ugrupowania. Integracja eurorynku jest bardzo ważnym procesem przynoszącym korzyści zarówno całej gospodarce unijnej, jak również poszczególnym konsumentom i producentom. Ogólnie rzecz ujmując, rezultatem procesów integracyjnych jest „ukształtowanie się w ramach ugrupowania integracyjnego jakościowo nowej struktury ekonomicznej, charakteryzującej się trwałością powiązań między poszczególnymi ogniwami gospodarki i wysokim szczeblem koordynacji polityki społeczno-gospodarczej państw integrowanych” (Grabowski, 2008, s. 10).

Utworzenie i funkcjonowanie jednolitego rynku europejskiego przyniosło dla całego ugrupowania wiele korzyści. Wśród efektów ekonomicznych, wynikających z istnienia rynku wewnętrznego, można wskazać na: wzrost inwestycji, powstanie nowych miejsc pracy, ograniczenie inflacji, wzrost konkurencji na rynku, intensyfikacja handlu wewnętrznego oraz wzrost bezpośrednich inwestycji zagranicznych (por. Kundera, 2003, s. 167–203). Ważne jest zatem, aby wciąż zacieśniać współpracę w ramach jednolitego rynku europejskiego.

Europejski rynek wewnętrzny jest obszarem, na który składa się 27 zróżnicowanych gospodarek narodowych, na terytorium których zamieszkuje łącznie około 500 mln osób. Zauważa się jednak, że nie jest w pełni wykorzystywany jego potencjał. Rynek ten pozostaje w dużej części rozdrobniony i składa się z 27 mini-rynków krajowych. Liczne działania ukierunkowane na eliminowanie występujących barier technicznych, administracyjnych, regulacyjnych oraz prawnych, które ograniczają dokonywanie transakcji transgranicznych w ugrupowaniu, w rezultacie nie przynoszą oczekiwanych efektów. Poziom integracji rynku wewnętrznego traci swoją dynamikę. Rynek Unii Europejskiej nadal jest sfragmentaryzowany, a mieszkańcy poszczególnych państw należących do ugrupowania preferują produkty krajowe lub regionalne, pracują na krajowym rynku pracy oraz inwestują w akcje krajowych spółek. Zjawisko preferencji kraju pochodzenia zwane jest również jako zjawisko *home bias*.

Niniejszy artykuł ma na celu przybliżenie pojęcia integracji rynku wewnętrznego Unii Europejskiej oraz wskazanie na zjawisko *home bias*, które może mieć istotny wpływ na stopień integracji poszczególnych gospodarek wchodzących w skład ugrupowania. Ponieważ likwidacja formalnych barier, występujących w dokonywaniu transakcji między podmiotami zlokalizowanymi w różnych krajach europejskich, nie przynosi oczekiwanych efektów, warto zwrócić uwagę na inne czynniki ograniczające rozwój integrującego się obszaru.

¹ W teorii integracji rozróżnia się dwa zasadnicze pojęcia: pogłębianie integracji oraz jej rozszerzanie, czyli integrację „w głąb” i „wszerz”. Rozważania niniejszego artykułu odnoszą się do integracji „w głąb” [por. Gawlikowska-Hueckel, Zielińska-Głębocka, 2004, s. 9–10].

ISTOTA JEDNOLITEGO RYNKU UNII EUROPEJSKIEJ

Według art. 26 ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, rynek wewnętrzny² (*Internal Market*), zwany również jednolitym rynkiem (*Single Market*) lub jednolitym rynkiem wewnętrznym (*Single Internal Market*), definiowany jest jako „obszar bez granic wewnętrznych, w którym jest zapewniony swobodny przepływ towarów, osób, usług i kapitału” (Dz.Urz. UE C 83 z 30.3.2010, s. 59). Podstawową przesłanką utworzenia jednolitego rynku europejskiego było zatem umożliwienie swobodnego przepływu dóbr, kapitału, usług i siły roboczej wewnątrz krajów Unii Europejskiej, a jego utworzenie stanowiło kluczowy element procesu integracji gospodarczej w Europie. Jest to obszar działania konkurujących ze sobą przedsiębiorstw, osób i gospodarek.

Rynek wewnętrzny jest rdzeniem pierwszego filaru (obejmującego problematykę ekonomiczną i społeczną) Unii Europejskiej. Tworzenia rynku wewnętrznego Unii Europejskiej miało na celu usunięcie barier w przemieszczaniu się produktów, usług oraz czynników produkcji. Należy jednak zaznaczyć, że nie jest to cel jedyny, gdyż Unia Europejska dąży równorzędnie do osiągania innych celów, także pozaekonomicznych. Jednolity rynek nie jest wyłącznie przedsięwzięciem o charakterze ekonomicznym. Artykuł 3, ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej wskazuje na następujące ogólne zadania Wspólnoty: „Unia ustanawia rynek wewnętrzny. Działa na rzecz trwałego rozwoju Europy, którego podstawą jest zrównoważony wzrost gospodarczy oraz stabilność cen, społeczna gospodarka rynkowa o wysokiej konkurencyjności zmierzająca do pełnego zatrudnienia i postępu społecznego oraz wysoki poziom ochrony i poprawy jakości środowiska naturalnego. Wspiera postęp naukowo-techniczny. Zwalcza wyłączenie społeczne i dyskryminację oraz wspiera sprawiedliwość i ochronę socjalną, równość kobiet i mężczyzn, solidarność między pokoleniami i ochronę praw dziecka. Wspiera spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną oraz solidarność między Państwami Członkowskimi. Szanuje swoją bogatą różnorodność kulturową i językową oraz czuwa nad ochroną i rozwojem dziedzictwa kulturowego Europy” (Dz.Urz. UE C 83 z 30.3.2010, s. 17).

Koncepcja jednolitego rynku wewnętrznego Unii Europejskiej opiera się na czterech podstawowych swobodach przepływu: towarów, usług, ludzi i kapitału, które umożliwiają funkcjonowanie jednolitego rynku: towarów, usług, kapitału, a także ułatwiają firmom podejmowanie działalności na terenie całej Unii Europejskiej (schemat 1).

² Do momentu wejścia w życie Jednolitego Aktu Europejskiego rynek wewnętrzny Unii Europejskiej funkcjonował pod nazwą „wspólny rynek”. Po roku 1987 pojawiło się określenie „rynek wewnętrzny”, które potem przejęte zostało przez Traktat z Maastricht. Obecnie w literaturze dotyczącej tematu pojęcia te często używane są zamiennie.

Swoboda przepływu towarów odnosi się do możliwości nieograniczonej wymiany towarowej między poszczególnymi państwami Unii Europejskiej, co wymagało zniesienia wszelkich barier taryfowych oraz pozataryfowych. Przy czym, państwa członkowskie mają możliwość ograniczania swobodnego przepływu towarów jedynie w wyjątkowych sytuacjach, na które wskazano w art. 36 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dawny art. 30 TWE). Jeżeli wymagają tego względy „moralności publicznej, porządku publicznego, bezpieczeństwa publicznego, ochrony zdrowia i życia ludzi i zwierząt lub ochrony roślin, ochrony narodowych dóbr kultury o wartości artystycznej, historycznej lub archeologicznej, bądź ochrony własności przemysłowej i handlowej” (Dz. Urz. UE C 83 z 30.3.2010, s. 61), poszczególne państwa mogą wprowadzić pewne ograniczenia, co jednak nie może być formą dyskryminacji.

Schemat 1. Uproszczona koncepcja jednolitego rynku wewnętrznego Unii Europejskiej

Źródło: Wiktor, 2005, s. 51.

Kolejną z czterech wolności rynku wewnętrznego Unii Europejskiej jest swoboda przedsiębiorczości i przepływu usług, które definiowane są jako świadczenia (wykonywane zwykle za wynagrodzeniem) w zakresie działalności o charakterze przemysłowym, działalności o charakterze handlowym, działalności rzemieślniczej lub w zakresie wolnych zawodów (Dz.Urz. UE C 83 z 30.3.2010, s. 70). Niestety liberalizacja handlu usługami nie przebiega w sposób bezproblemowy, co wynika głównie ze specyfiki działalności usługowej oraz barier legislacyjnych. Na trudności związane ze swobodnym przepływem usług transgranicznych wskazano m.in. w 2002 roku, w raporcie Komisji Europejskiej

na temat stanu rynku wewnętrznego usług. W raporcie tym przedstawiono liczne przeszkody ograniczające wymianę usług wewnątrz ugrupowania oraz stwierdzono, że istnieją jeszcze ogromne rozbieżności między wizją zintegrowanej gospodarki Unii Europejskiej a rzeczywistością (Commission of the European Communities, 2002). W ostatnich latach Komisja Europejska podejmowała działania mające na celu ułatwienie świadczenia usług transgranicznych w krajach należących do ugrupowania, czego wynikiem było przyjęcie przez Parlament Europejski i Radę w grudniu 2006 roku dyrektywy usługowej. Celem dyrektywy o usługach jest dążenie do tworzenia w pełni zintegrowanego rynku wewnętrznego w dziedzinie usług, co z kolei ma przyczynić się do lepszego wykorzystania możliwości, jakich rynek ten dostarcza zarówno przedsiębiorstwom, jak i konsumentom (Dz.Urz. UE L 376 z 27.12.2006, s. 36).

Kolejna z głównych swobód funkcjonowania na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej odnosi się do przepływu kapitału – samodzielnych transakcji finansowych, które nie są bezpośrednio związane z przepływem towarów, usług oraz osób. Swoboda przepływu kapitału jest ważnym warunkiem prawidłowego funkcjonowania jednolitego rynku wewnętrznego. Dla obywateli krajów unijnych wolność przepływu kapitału oznacza większe możliwości zakładania rachunków bankowych za granicą, zakupu akcji zagranicznych firm, zakupu nieruchomości poza krajem ojczystym, a dla przedsiębiorstw – większe możliwości inwestowania poza krajem macierzystym i brania udziału w zarządzaniu spółkami europejskimi. Wskazuje się jednak również na negatywne strony integracji kapitałowej. W przypadku wystąpienia kryzysu finansowego, integracja rynków finansowych, sprzyjająca większej współzależności podmiotów, powoduje wzrost ryzyka wystąpienia negatywnych konsekwencji kryzysu na dużą skalę (Piech, 2007, s. 19).

OCENA STOPNIA INTEGRACJI RYNKU WEWNĘTRZNEGO UNII EUROPEJSKIEJ

W ciągu ostatnich lat pokonano wiele barier uniemożliwiających lub ograniczających wymianę wewnątrz ugrupowania. Jednakże, mimo dotychczasowych osiągnięć, integracja jednolitego rynku Unii Europejskiej nie jest wystarczająca. Na niedostateczny poziom integracji rynku wewnątrzunijnego wskazują m.in. dane statystyczne odnoszące się do wielkości dostaw wewnątrzspółnotowych oraz nabycia wewnątrzspółnotowego³, transgranicznych bezpośrednich inwestycji zagranicznych, obecności dostawców lub konsumentów spoza danego kraju, udziału krajowych aktywów finansowych w portfelach inwestorów.

³ Transakcje handlowe wewnątrz UE (eksport i import) zostały zastąpione pojęciami: dostawa wewnątrzspółnotowa oraz nabycie wewnątrzspółnotowe. Jako eksport i import określa się jedynie wymianę handlową z państwami, które nie należą do UE.

Wyniki raportu z 2008 roku pt. „Nastawienie przedsiębiorstw do sprzedaży transgranicznej i ochrony konsumentów” wskazały, że aż 66% sprzedawców z krajów unijnych dokonało sprzedaży jedynie we własnym kraju. Jeden na dziesięciu detalistów pochodzących spośród 25 państw Unii Europejskiej zadeklarował dokonanie sprzedaży w co najmniej trzech państwach Wspólnoty. Współczynnik ten jest najwyższy wśród sprzedawców z Malty (20%) i Luksemburga (15%), a najniższy w Finlandii (3%). Stosunek dochodów uzyskiwanych przez sprzedawców detalicznych ze sprzedaży transgranicznej wynosi od 10 do 17% (w zależności od kanałów sprzedaży). Zharmonizowane regulacje w całej UE mogłyby zachęcić sprzedawców detalicznych do sprzedaży transgranicznej. Przy istnieniu takich regulacji prawie połowa sprzedawców zgłasza chęć sprzedaży transgranicznej, w porównaniu z obecnym poziomem 20% (The Gallup Organization, 2008, s. 10–11).

Z drugiej strony, z badań przedstawionych w raporcie „Ochrona praw konsumenta na rynku wewnętrznym” z 2008 roku wynika, że niewielka liczba Europejczyków korzysta z możliwości transgranicznego nabywania dóbr i usług. W 2008 roku odsetek obywateli UE dokonujących przynajmniej jednego zakupu transgranicznego ukształtował się na poziomie 25%. W porównaniu do roku 2006 nastąpił spadek o 1 punkt proc., w porównaniu zaś do wyników badań z 2002 roku – wzrost o 15 punktów proc.⁴ (European Commission, 2008, s. 5).

Najwięcej transakcji o charakterze transgranicznym dokonują konsumenci z Luksemburga (68%), Szwecji (59%) oraz Danii (56%), najmniej zaś zintegrowanymi nabywcami są mieszkańcy Bułgarii (6%), Portugalii (9%), Grecji (10%) i Rumunii (13%). W grupie największych państw Unii, wśród których wymienia się następujące kraje: Niemcy, Wielka Brytania, Włochy, Francja, Hiszpania i Polska, jedynie 23% ludności dokonało w ostatnich latach nabycia wewnątrzspółnotowego (European Commission, 2008, s. 5).

Ogół dostaw wewnątrzspółnotowych w 2006 roku osiągnął wartość 2,5 mld euro, podczas gdy ogół wewnątrzspółnotowego nabycia wzrósł do blisko 2,4 mld euro. W latach 1996–2006 wartość dostaw i nabyć wewnątrzspółnotowych wzrastała każdego roku o około 7,3%. Tendencja ta uległa zahamowaniu w latach 2001 i 2003, jednak w kolejnym okresie wzrost wolumenu handlu wewnątrzunijnego nadal podlegał dalszemu rozwojowi (Office for Official Publications of the European Communities, 2007, s. 36).

Do pomiaru stopnia integracji eurorynku można również zastosować wskaźniki cenowe. Opierają się one na założeniu, że na doskonale zintegrowanym rynku ceny identycznych produktów są takie same we wszystkich krajach należących do ugrupowania gospodarczego. Porównanie krajowych poziomów cen w odniesieniu do średniej unijnej umożliwiającą względne indeksy poziomu cen

⁴ W 2002 roku tylko 13% mieszkańców „starej Unii” zawierało transakcje transgraniczne, a w 2008 roku konsumenci 27 krajów – 25%.

(Comparative Price Level Index)⁵. Inną metodą pozwalającą na ocenę integracji rynku wewnętrznego jest porównanie tempa konwergencji cen w krajach Wspólnoty. W tym celu porównuje się współczynniki zmienności względnego indeksu poziomu cen w określonym czasie. Spadek wartości tego współczynnika wskazuje na wyrównywanie się cen wewnątrz Wspólnoty.

Przyjmując średnie ceny produktów dla całej Unii Europejskiej za 100, ceny w poszczególnych krajach w 2006 roku wahały się od 44,1 w Bułgarii do 139,4 w Danii (Office for Official Publications of the European Communities, 2008, s. 140). Mimo takich rozbieżności, zauważa się jednak, że w ugrupowaniu następuje stopniowe wyrównywanie się poziomu cen. W ciągu ostatniej dekady tempo konwergencji cen uległo spowolnieniu po 2000 roku, ale ponownie przyspieszyło po 2003 roku. Ceny w kraju „najdroższym” były prawie pięć razy wyższe niż w kraju cechującym się najniższym poziomem cen. W 2006 roku ten stosunek został zredukowany do poziomu 3,2. Współczynnik ukazujący konwergencję cen obniżył się z poziomu 40,9% w 1996 roku do 28,5% w 2006 roku (Office for Official Publications of the European Communities, 2008, s. 141).

Na niski poziom integracji rynku wewnętrznego wskazują również dane dotyczące rynku kredytowego. W ostatnich latach transgraniczne operacje kredytowe, zawierane przez podmioty zlokalizowane w krajach Unii Europejskiej, stanowiły jedynie około 3% ogółu transakcji (Euroean Central Bank, 2009). Natomiast z ustaleń Komisji Europejskiej wynika, że transakcje międzynarodowe w sektorze finansowym stanowiły w okresie 1999–2004 około 20% dokonywanych fuzji, a w sferze realnej ten odsetek stanowił 45% (Commission of the European Communities, 2005).

Powyższe dane wskazują, że wewnętrzny rynek Unii Europejskiej jest daleki od pełnej integracji. Ustanowione swobody jednolitego rynku unijnego nie zapewniają wystarczających warunków do pełnego wykorzystania potencjału tkwiącego w rynku europejskim.

HOME BIAS A INTEGRACJA JEDNOLITEGO RYNKU EUROPEJSKIEGO

Potwierdzeniem wyżej opisanych tendencji są badania przeprowadzone w 2006 roku przez brukselski instytut Bruegel. Raport Juana Delgado wskazuje, że mimo podejmowanych działań mających na celu likwidację barier w dokonywaniu

⁵ Jeżeli wartość wskaźnika poziomu cen była wyższa od 100, oznacza to, że w danym kraju ceny były wyższe niż przeciętnie we Wspólnocie i odwrotnie. Wartości względnych wskaźników poziomu cen były wyliczane z uwzględnieniem relacji parytetu siły nabywczej (PPP) do kursu walutowego (w przypadku państw spoza strefy euro). Zapewnia to możliwość porównywania poziomu cen tych samych produktów żywnościowych we wspólnej walucie. Wskaźniki te określają ilość wspólnej waluty potrzebnej do zakupu produktu lub grupy produktów w każdym państwie.

transakcji między poszczególnymi krajami Unii Europejskiej, koszyki konsumentów oraz portfele inwestorów nadal zawierają dominujący udział produktów krajowych i krajowych aktywów, pracownicy zaś rzadko decydują się na podejmowanie pracy w innych państwach europejskich. Zjawisko to jest określane jako *home bias* (Delgado, 2006).

Zjawisko *home bias* w polskiej literaturze tłumaczone jest jako „preferencja kraju pochodzenia” lub „preferowanie gospodarki krajowej” (por. Rybiński, 2007, s. 11). Pojęcie to odnosi się do rynków dóbr i usług, rynków finansowych, a także do rynku pracy, chociaż najczęściej spotykanym obszarem badań dotyczących zjawiska *home bias* są handel i rynki finansowe. Maurice Obstfeld oraz Kenneth Rogoff (2000) określili zjawisko *home bias* w handlu oraz w zakresie finansów jako jedną z sześciu głównych zagadek/paradoksów makroekonomii międzynarodowej.

Pierwszy raz istnienie *home bias* w zakresie finansów, na przykładzie amerykańskiego rynku papierów wartościowych, udokumentowali French i Poterba (1991), a kilka lat później McCallum (1995) wykazał, że handel między prowincjami Kanady jest dwudziestokrotnie większy niż między Kanadą a Stanami Zjednoczonymi. Nitsch (2000) ocenił natomiast, że średni poziom handlu Unii Europejskiej jest od 7 do 10 razy większy niż z krajami spoza Wspólnoty.

Badania dotyczące *home bias* prowadzone były przez wielu badaczy pochodzących ze Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej oraz Europy Zachodniej. Z ich analiz można wywnioskować, że regiony tego samego kraju zwykle prowadzą między sobą bardziej intensywną wymianę niż regiony charakteryzujące się podobnymi profilami gospodarczymi, choć będącymi częścią różnych gospodarek narodowych (Gajewski, Gawlikowska-Hueckel, Umiński, 2009, s. 20).

Z przeprowadzonej analizy Juana Delgado wynika, że Europejczycy wykazują wysoki stopień preferencji dóbr wytworzonych i usług świadczonych wewnątrz Unii Europejskiej. Spośród wszystkich produktów pochodzących z krajów OECD, a nabywanych przez konsumentów w UE-15, 96% pochodzi właśnie z UE-15. Jednakże, sytuacja wygląda nieco inaczej, gdy weźmie się pod uwagę stopień wymiany handlowej wewnątrz UE-15. Dane Bruegela wskazują, iż kraje „starej Unii” wydają 86% na krajowe produkty, 10% na produkty pochodzących z innych państw tego obszaru oraz 4% na produkty z pozostałych krajów OECD. Jeśli zaś chodzi o dokonywane inwestycje, Europejczycy wykazują mniejszy poziom preferencji krajowych aktywów finansowych niż dóbr czy usług. Przeciętny kraj UE-15 inwestuje około 65% w aktywa krajowe, a 18% w unijne aktywa pochodzące spoza kraju rodzimego. Polska należy do grupy krajów, w których poziom *home bias* w zakresie rynków finansowych jest najwyższy (Delgado, 2006).

Z drugiej strony, jak zauważa Krzysztof Piech, „ciekawe jest również to, że zjawisko *home bias* słabnie wraz z rozwojem globalizacji i integracji regionalnej, szczególnie w strefie euro. Badania przeprowadzone [...] dla 25 krajów pokazują,

że o ile w ramach Unii Gospodarczej i Walutowej *home bias* maleje rocznie o 7–8%, o tyle w krajach UE spoza strefy euro ten efekt nie występuje. Tworzenie bardziej zintegrowanego, wspólnego rynku wspiera zatem integrację rynków finansowych” (Piech, 2007, s. 6).

Zaprezentowane powyżej dane świadczą o stosunkowo wysokim stopniu preferencji krajowych towarów, usług i aktywów finansowych przez obywateli krajów Unii Europejskiej. Zjawisko *home bias* zauważalne jest w różnych dziedzinach funkcjonowania rynku wewnętrznego ugrupowania.

ZAKOŃCZENIE

Wydaje się, że przedstawione powyżej zjawisko *home bias* istotnie wpływa na procesy zachodzące na jednolitym rynku europejskim, ograniczając możliwości wykorzystania jego potencjału. To natomiast przyczynia się do zmniejszenia szans na uzyskanie korzyści z integracji przez wszystkich obywateli Unii Europejskiej.

Właściwe funkcjonowanie jednolitego rynku europejskiego ma przyczyniać się m.in. do poprawy wyników gospodarczych wszystkich państw członkowskich, lepszej alokacji czynników produkcji, zwiększenia skali produkcji, a także zapewnienia odpowiednich warunków do dokonywania inwestycji oraz decyzji zakupowych przez konsumentów. Ważne jest zatem, aby zapewnić możliwości jak najlepsze warunki do wypełniania tych celów.

Institucje Unii Europejskiej podejmują szereg działań eliminujących bariery występujące na rynku wewnętrznym. Jednakże, jak wskazują wyniki badań (częściowo zaprezentowane w niniejszym artykule), działania te nie są wystarczająco skuteczne. Należałoby się zatem zastanowić nad sposobami zredukowania nadmiernej preferencji kraju pochodzenia, a tym samym zidentyfikować czynniki wpływające na utrzymujący się wysoki stopień *home bias* wśród europejskich konsumentów, przedsiębiorców, inwestorów oraz pracowników.

LITERATURA

- Commission of the European Communities (2002), *Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the State of the Internal Market for Services*, Brussels.
- Commission of the European Communities (2005), *Cross-border consolidation in the EU financial sector*, “Commission Staff Working Document”, Brussels.
- Delgado J. (2006), *Single Market Trails Home Bias*, “Breugel Policy Brief”, Brussels.
- Dyrektywa 2006/123/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. dotycząca usług na rynku wewnętrznym, Dz.Urz. UE L 376 z 27.12.2006.
- European Central Bank (2005), *Indicators of financial integration in the euro area*, Frankfurt.

- European Commission – TNS Opinion & Social, *Consumer protection in the Internal Market. Specjal Eurobarometr 298*.
- French K. R., Poterba J. M. (1991), *Investor diversification and international equity markets*, „American Economic Review”, vol. 81, No. 2.
- Gajewski I. P., Gawlikowska-Hueckel K., Umiński S. (2009), *Szanse i zagrożenia związane z przyjęciem euro przez Polskę w ujęciu regionalnym*, [w:] *Raport na temat pełnego uczestnictwa Rzeczypospolitej Polskiej w trzecim etapie Unii Gospodarczej i Walutowej. Projekty badawcze cz. 2*, Narodowy Bank Polski, Warszawa.
- Gawlikowska-Hueckel K., Zielińska-Głębocka A. (2004), *Integracja europejska. Od jednolitego rynku do unii walutowej*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Grabowski T. (2008), *Unia Europejska – mechanizmy integracji gospodarczej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Kundera J. (2003), *Jednolity rynek europejski*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków.
- McCallum J. (1995), *National Borders Matter: Canada – U.S. Regional Trade Patterns*, „The American Economic Review”, vol. 85, No. 3.
- Obsfeld, M., Rogoff K. (2000), *The Six Major Puzzles in International Macroeconomics: Is There a Common Cause*, „NBER Macroeconomics Annual 2000”, Cambridge.
- Office for Official Publications of the European Communities (2007), *Panorama of European Union Trade. Data 1999–2006*, Luxembourg.
- Office for Official Publications of the European Communities (2008), *Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2008*, Luxembourg.
- Piech K. (2007), *Integracja rynków finansowych a gospodarka i jej wzrost*, „Bank i Kredyt”.
- Rybiński K. (2007), *Globalizacja w trzech odstępach*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin, Warszawa.
- The Gallup Organization (2008), *Business attitudes towards cross-border sales and consumer protection. Flash Eurobarometer 186*.
- Wersja skonsolidowana Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz.Urz. UE C 83 z 30.3.2010.
- Wersja skonsolidowana Traktatu o Unii Europejskiej, Dz.Urz. UE C 83 z 30.3.2010.
- Wiktor J. W. (2005), *Rynek Unii Europejskiej. Koncepcja i zasady funkcjonowania*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.

THE HOME BIAS IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

Key words: *home bias, European integration, Single Market*

Abstract: This article aims to identify the relationship between the phenomenon of *home bias* and the process of European integration. During the past decades, European integration has evolved from a Common Market and the Customs Union, the Internal Market and Economic, and Monetary Union. Despite the improvements in integration of European markets, their potential is not fully exploited. Countries consumption baskets and investment portfolios still contain a predominant share of domestically produced products and domestic assets and national-born workers working in national labour markets. This is commonly known as the phenomenon of home bias.